

Dr Većeslav Pavlek,
Poljoprivredni fakultet, Zagreb

**BUGARSKA JE NAŠLA SVOJE MJESTO U SVJETSKOJ RASPODJELI
RADA U POLJOPRIVREDI**

UVOD

Malo ima zemalja u svijetu koje su u tako kratkom vremenu reorganizirale, u velikoj mjeri specijalizirale i orijentirale svoju poljoprivredu prema očigledno nužnoj i perspektivnoj svjetskoj raspodjeli rada, kao što je uradila Bugarska.

Da bi se dobila potpunija predodžba o dalekosežnosti i zamašitosti ove reorganizacije i njenog mogućeg uticaja i na poljoprivredu i prehranu drugih zemalja, dajemo ovaj kratki prikaz uz neke paralelne podatke o Jugoslaviji.

II

OPĆI PODACI O POVRŠINI, PUČANSTVU,
PRIVREDI I KULTURI

Površine	Bugarska	Jugoslavija
Ukupno	110.548 km ²	256.000 km ²
Šume i šum. tlo	3,616.000 ha	8,688.000 ha
Polj. tla	5,693.000 ha	14,800.000 ha
Ostalo (izgrađeno, jezera itd.)	1,745.800 ha	2,112.000 ha
Stanovništvo 1963. god.	8,078.000 ljudi	19,065.000 ljudi
Na 1 km ²	73,7	75
Broj naselja	5.903	27.921
Na 1 naselje	1.358 ljudi	680 ljudi
Zaposlenost: u poljoprivredi	47,0%	50%
Ostalo	53,0%	50%
1939. bilo u poljop.	81,8%	75%
Ostalo	18,2%	25%
Prosvjeta i zdravstvo		
Pismenost	100%	81,8%
Broj liječnika	13.022	13.267
Stanov. na 1 liječ.	620	1.400
Zubnih liječnika	2.716	2.571
Broj inženj. i tehnič. (svih)	109.400	120.000
Radioaparati	1,843.000	2,278.000
Na 1000 stanovnika	228	119
Smrtnost djece na 1000	35,7%	77,5%
Tabela 1 — Privreda		
Kapaciteti i proizvodnja	Bugarska	Jugoslavija
Elektroenergija	7,184.000.000 kw sati	13,535.000.000 kw sati
Na 1 stanovnika	889 kw sati	715 kw sati

Proizvodnja ugljena	20,933.000 t	27,422.000 t
Na 1 stanovnika	2.592 kg	1.438 kg
Cement	2,586.000 t	2,847.000 t
Na 1 stanovnika	320 kg	148 kg
Sumporna kiselina	269.000 t	391.000 t
N-gnojiva (čisti N)	100.900 t	62.900 t
Željezna ruda	254.000 t	812.000 t
Nafta	173.000 t	1,611.000 t
Željeznice 1939. g.	4.426 km	9.677 km
1964. g.	5.771 km	11.792 km
Elekt. željez. 1960. g.	—	200 km
Elekt. željez. 1964. g.	407 km	300 km
Pošumljavanje goleti 40—80000 ha god.		?
Likvidacija malih brdskih sela		
1946—1956. g.	130	?
Tvornice konzervi	307	

III

NEKE KARAKTERISTIKE BUGARSKE POLJOPRIVREDE I SELA

Zbog lakšeg formiranja slike sadašnjeg stanja, tempa i nivoa razvoja bugarske poljoprivrede dajemo neke elemente koji se mogu ilustrirati brojkama, a druge iznošenjem nekih karakteristika i tendenci razvoja u novijoj historiji, koji su rezultirali aktuelno stanje poljoprivrede i sela u Bugarskoj.

Strukturu poljoprivrede karakterizira korištenje zemljišta i stočarstvo.

Načini korištenja zemljišta

Poljopriv. i šumska zemljišta	Bugarska	Jugoslavija
Poljoprivredna zemljišta	5,693.000 ha	14,800.000 ha
— oranice i nasadi	4,531.000 ha	8,353.000 ha
— travnjaci i pašnjaci	1,162.000 ha	6,447.000 ha
Šume i šumska zemljišta	3,616.000 ha	8,688.000 ha

Kategorije korištenja polj. zemljišta 1964. god.

Oranice	4,180.213 ha
Livade	258.190 ha
Voćnjaci i ras.	179.432 ha
Vinogradi	194.018 ha
Vrtovi-parkovi	7.052 ha

Proizvodnja na oranicama 1964. god.

Zrnate kulture	2,519.224 ha
Krušne	1,251.243 ha
Krmne	1,188.003 ha
Variva	68.600 ha
Riža	11.377 ha
Povrće i krumpir	158.605 ha
Povrće	117.828 ha

Krumpir	40.776 ha
Tehničke kulture	527.492 ha
Uljarice	246.308 ha
Vlaknate	64.542 ha
Eter i ljekov.	5.300 ha
Prehrambene	208.642 ha
Druge	2.698 ha
Krmne kulture	700.000 ha

Tabela 2 — Voćnjaci i vinogradi (u ha)

	1939. god.	1956. god.	1964. god.
Voćnjaci	47.465	106.637	178.590
Jabuka	9.278	28.178	47.689
Kruška	461	6.680	14.585
Dunja	—	282	990
Šljiva	23.578	30.533	53.696
Trešnja	—	1.991	6.002
Breskva	1.118	1.561	16.397
Kajsija	—	6.025	6.696
Orasi	—	1.840	4.519
Vinski vinogradi	113.375	125.251	138.918
Stolni vinogradi	22.820	21.028	50.767
Voć. i vinogradi	183.660 ha	252.646 ha	368.275 ha
Jagoda	—	2.966 ha	4.972 ha

Iz tabele 2. se vidi impresivno veliko podizanje voćnjaka i vinograda — za domaće i svjetske potrebe. Ovdje napominjemo da su vinogradi i voćnjaci Bugarske vrlo mladi, da je 1964. god. samo 86.743 ha voćnjaka i oko 30.000 ha vinograda stolnog grožđa, te oko 120.000 ha vinograda za vino bilo u rodu. U punoj rodnosti će postojeći voćnjaci i vinogradi biti tek oko 1970. god. Treba napomenuti i to da se tu radi skoro u cijelosti o velikim modernim nasadima, a ne o neproizvodnim svaštarskim primitivnim voćnjacima sitnih vlasnika i da usporedba površina voćnjaka između Bugarske i zemalja s primitivnim voćarstvom nije preporučljiva.

Tabela 3 — Stočarstvo 1962—1964. god.

Vrsta i proizvodnost	Bugarska	Jugoslavija
Broj goveda — ukupno	1,641.000 kom	5,167.000 kom
Broj krava	576.000 kom	2,689.000 kom
Proizv. mlijeka po kravi	1.972 l	1.176 l
Broj ovaca	10,308.000 kom	9,726.000 kom
Proizvodnja vune	23.000 t	13.000 t
Proizvodnja vune po ovci	2,23 kg	1,33 kg
Broj svinja	2,097.000 kom	5,013.000 kom
Broj kokoši	20,500.000 kom	29,291.000 kom
Proizvodnja jaja po kokoši	60 kom	56 kom

Bugarska nije stočarska zemlja. Ipak, treba podsjetiti da je tamo vršen program modernizacije pasmina peradi još za Stambolijskoga da je izvršena merinizacija ovaca, da je proizvodnost krava porasla uglavnom na državnim i zadružnim gospodarstvima vrlo mnogo i da se svinje proizvode i za izvoz.

Tabela 4 — Poljoprivredna proizvodnja po stanovniku (kg-kom)

Proizvod	B u g a r s k a			Jugoslavija
	1939.	1956.	1964.	1962—64.
Pšenica	289	255	252	210
Kukuruz	142	150	210	315
Šeć. repa	21	100	180	105
Šećer	4,0	15,3	27,6	13
Grožđe	73	61	115	59
Jabuka	4	24	40	10
Rajčica	6	37	91	15
Mlijeko	?	?	110 l	113 l.
Jaja	88	109	164	86
Meso	?	?	34	36

Tabela 5 — Posjedovni odnosi 1964. godine

Posjed	O b r a d i v o				
	o d t o g a				
	oranice	travnjaci	voćnjaci	vinogradi	
Državni	8,3	7,7	16,7	11,0	5,1
Zadružni	76,0	77,4	61,4	79,6	61,8
Ustanove	3,1	3,0	6,3	2,6	1,1
Priv. i okućnice	12,6	11,9	15,6	6,8	32,0
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabela 6 — Broj gospodarstava 1964. godine

	Bugarska	Jugoslavija
Društvena	1430	5120
Zadružna	640	—
Privatna i okućnice	?	2618103

Tabela 7 — Opskrba poljoprivrede 1964. godine

	Bugarska	Jugoslavija
— Mehanizacija: traktori	61.723 kom.	45.364 kom.
Kombajni	11.984 kom.	10.518 kom.
— Stručni kadrovi:		
Agronomi	14.569 ljudi	11.000 ljudi
Polj. tehničari	13.961 ljudi	?
— Mineral. gnojiva	1,124.050 tona	1,800.000 tona
Min. gnojiva na 1 ha polj. tla	197 kg	121 kg
— Navodnjavanje	400.000 ha	150.000 ha

Tabela 8 — Proizvodnja prehrambene industrije Bugarske

	1939.	1957.	1964.
Brašno t	705.000	1,605.000	1,380.000
Šećer t	25.000	117.000	225.000
Meso t	49.696	117.998	177.725
Mesne konzerve t	300	9.822	18.348
Riblje konzerve t	189	1.170	3.896
Povrtne konzerve t	4.699	94.417	177.078
Voćne konzerve t	5.597	60.587	180.426
Biljna ulja t	34.600	52.763	95.696
Slatka vina hl	—	275.710	519.430
Obična vina hl	?	1,192.400	2,105.600
Slatka pića hl	—	103.750	139.570

Tabela 9 — Godišnji prosječni izvoz polj. proizvoda 1962. do 1964. godine

Povrće svjež		310.000 t
rajčice	208.000 t	
paprika	14.000 t	
Povrće konzerve		87.000 t
pire rajčice	35.000 t	
Voće svjež		261.000 t
jabuke	52.000 t	
grožđe	126.000 t	
jagode	5.000 t	
Voće konzerve		140.000 t
pulpe	45.000 t	
kompoti	46.000 t	
že i konfit.	47.000 t	
marmelade	2.040 t	
Povrće i konzerve		397.000 t
Voće i konzerve		401.000 t
Vino		47.000 t
Svinje		115.500 kom
Meso — svinja		5.000 t
Meso — peradi		7.000 t
Pšenica		12.404 t
Kukuruz		133.000 t
Suncokret — sjeme		78.600 t

Historija modernizacije Bugarske poljoprivrede je išla ovim putem:

I period: od 1920. do 1948. godine su izvršene naučne i stručne pregradnje, po rajonima, u poljoprivrednim stanicama i zadrugama.

II period: od 1945. do 1950. godine izvršeno podružtvođenje proizvodnih kapaciteta, posebno većine zemljišta.

Formirano 2070 velikih proizvodnih organizacija.

III period: od 1950. do 1960. godine je izvršena izgradnja glavnine osnovnih kapaciteta za poljoprivrednu proizvodnju:

državnih dobara	1.430
zadružnih dobara	640
agronoma oko	7.000
polj. teh. oko	10.000
voćnjaka ha oko	120.000
vinogr. ha oko	100.000
povrtnjaka ha oko	40.000
sistema navodnjavanja	2.000 umjet. jezera
organizacija naučnog rada	Akademija polj. nauka

IV period: od 1956. do 1966. godine je izgradnja prehrambene industrije, industrije polj. strojeva i kemijske industrije za poljoprivredu.

Temelji današnje brze i prostudirane izgradnje i modernizacije bugarske poljoprivrede sežu daleko unatrag.

To su u prvom redu **kadrovi**. Treba podsjetiti da je Bugarska već odavna zemlja svjetski poznatih marljivih i stručnih **vrtlara**, voćara i vinogradara, kao i mase poznatih agronoma — specijalista. Samo u inozemstvu — u Jugoslaviji, Rumunjskoj, Mađarskoj, Njemačkoj i Austriji istovremeno je radilo između dva svjetska rata, proizvodilo povrće i snabdijevalo gradove ovih zemalja i 12.000—15.000 vrtlara — Bugara.

Sa druge strane **agronomi** u Bugarskoj su već 1920. god. osnivanjem poljoprivrednih stanica i većinom specijaliziranih zadrugara izgradili uistinu temelje na kojima se bujno razvija nova bugarska poljoprivreda.

Nadalje, princip **rajonizacije i specijalizacije** proizvodnje je karakteristika bugarske poljoprivrede. Rajonizaciju i specijalizaciju proizvodnje u pojedinim krajevima su prostudirale uglavnom poljoprivredne stanice. 28 okruga imaju svoje poljoprivredne stanice koje ispituju proizvodne mogućnosti svog terena. One obično imaju svoje pokusne i demonstracijske površine. Tako npr. Polj. stanica Pomorje ima 600 ha vlastitih površina, sa 220 sorata breskve iz čitavog svijeta, na 120 ha površina, stanica kod Varne ima 170 ha, sa 400 sorata vinove loze.

One su predložile terene brežuljaka i nizina, na kojima treba podići određene vrste voćnjaka, vinograda, vrtova, stočarska, žitarska i druga gospodarstva bez obzira na posjedovne a uvažujući prirodne i ekonomske uvjete proizvodnje. Na izradi pojedinih takvih studija za pojedine okruge radilo je i po stotinu terenskih stručnjaka i najpoznatijih naučnih radnika s fakulteta i instituta.

Zato ima sela, kao npr. selo Kričim kod Plovdiva, koje navodnjava 1000 ha površina, proizvodi na 300 ha jabuka, 150 ha stolnog grožđa, 240 ha rane i kasne rajčice, 120 ha ranog krumpira, 100 ha paprike, te nešto bresaka, trešanja i jagoda — sve za Evropu. Ima 4 agronoma i 3 polj. tehničara. Projektanti i organizatori gospodarstva su vodili računa i o kulturama koje mogu da daju najveći dohodak i o raspoloživoj i potrebnoj radnoj snazi, tako da je glavna briga berba i pakovanje: dnevno po 10 vagona ranog krumpira, 15 vagona rane rajčice, jagoda, 10 vagona paprike, bresaka, ranog grožđa, poslije toga dolazi kasna rajčica i jabuke. Evropa treba te proizvode — ona ih i plaća. Dok bi npr. vrijednost pšenice na 1 ha bila, uz 30 q/ha oko 210 dolara, vrijednost breskve ili rajčice iznosi 3—4000 dolara na 1 ha. Dok su žitarska sela ostala siromašna, voćarsko-vinogradarsko-vrtlarska su se ekonomski preporodila — urbanizirana su.

Organizaciju i koordinaciju naučnog rada u poljoprivredi Bugarske provodi Akademija poljoprivrednih nauka, koja isto tako pomaže poljoprivrednim stanicama u pokusnom demonstracijskom i savjetodavnom radu, kao i izvršnim organima ministarstva poljoprivrede u izvršavanju planova. Ona je i savjetodavni organ vlade i ministarstva poljoprivrede.

Bugarska je riješila probleme osnovne ishrane u svojoj zemlji toliko da može svake godine izvoziti nešto krušarica, zatim masnoća, uglavnom sjemena suncokreta, i povećala je proizvodnju i potrošnju šećera na 27 kg po glavi.

Ona je povećala u zadivljujućoj mjeri proizvodnju i potrošnju grožđa, voća i povrća. Sada je smišljeno pošla u modernizaciju prehrane svog pučanstva — na ishranu sa sve manje kruha, a sve više šećera, grožđa, voća, povrća i konzervi, mlijeka, jaja i mesa, prvenstveno peradi i ovaca, te biljnih umjesto svinjske masti.

Bugarska je na taj način ušla u međunarodnu podjelu rada u poljoprivredi i prehrani. Za nekoliko godina, kad dođu u punu rodnost mladi voćnjaci i vinogradi, prehrana mnogih zemalja i narodna ekonomija Bugarske još će više osjetiti nove kapacitete koji su u Bugarskoj izgrađeni.